

ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

Ж. В. Стеценко,

Національний технічний університет України "КПІ"

Стаття присвячена дослідженню теоретичних засад формування експортного потенціалу України. Дана оцінка конкурентоспроможності товарної структури експорту. Обґрунтовані заходи щодо забезпечення перспективності розвитку експортного потенціалу держави.

The article is devoted to research of theoretical bases of formation of an export potential of Ukraine. The estimation of competitiveness of commodity structure of export. Actions on maintenance of perspectivity of development of an export potential of the country.

ВСТУП

Розвиток економіки України в умовах інтегрування національних економік потребує активного її включення у міжнародний поділ праці, світогосподарські зв'язки. Формування стратегії зовнішньої торгівлі і, зокрема експорту, є надзвичайно важливим фактором розвитку національної економіки. Проте досягти успіху в експортній діяльності можуть лише ті країни, які мають конкурентоспроможну економіку. Саме тому постає необхідність здійснення ґрунтовних теоретичних досліджень та обґрунтування практичних рішень і механізмів, які б дозволили державі прискорити повноцінне її прилучення до світового господарства і тим самим користуватися всіма перевагами міжнародного економічного співробітництва.

Спостерігається істотне зростання залежності більшості країн світу від зовнішньої торгівлі. У середині 90-х років частка зовнішньої торгівлі у ВВП Сполучених Штатів складала 24% (у 1950 р. — 9%), Франції — 43% (відповідно 23%), у Німеччині — 46% (27%), Великій Британії — 57% (30%). В Україні спостерігається аналогічна тенденція: частка експорту у ВВП зростає з 24% в 1992 р. до 51% в 2005 р. [5].

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета дослідження полягає в оцінці сучасного стану та обґрунтуванні пріоритетів розвитку експортного потенціалу України. При дослідженні теоретичних основ форму-

вання експортного потенціалу в Україні використаний діалектичний метод як метод пізнання соціально-економічних процесів, що передбачає розгляд будь-яких економічних явищ і процесів у взаємозв'язку і взаємозалежності в стані безперервного розвитку. Такий підхід дозволяє розкрити цілісність формування експортного потенціалу України, виявити позитивні та негативні тенденції даного процесу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інтеграція у світову економіку сама по собі не забезпечить позитивних результатів. Вона лише відкриє можливості для їх досягнення. Зовнішньоекономічна інтеграція України, яка відбувається в рамках процесу відкриття економіки напередодні вступу до СОТ, стане каталізатором реструктуризації вітчизняної економіки задля забезпечення вищої конкурентоспроможності продукції — і для роботи на зовнішніх ринках, і для успішної конкуренції з імпортом.

Існуючі тенденції розвитку світового господарства потребують уточнення наявних в економічній теорії визначень експортного потенціалу. Ми поділяємо думку науковців, що під експортним потенціалом слід розуміти здатність національної економіки виробляти конкурентоспроможні товари та реалізувати їх на міжнародних ринках за умов постійного зростання ефективності використання природних ресурсів, розвитку науково-технічного потенціалу, валютної і фінансово-

кредитної систем, а також сервісно-збутової інфраструктури підтримки експорту без нанесення збитків економіці при забезпеченні економічної безпеки країни в цілому [4, с. 168].

Інтеграція України в Світове економічне співтовариство відбувається в умовах таких тенденцій:

— виробництво товарів стає більш інтелектуальним та автоматизованим, внаслідок чого вивільнюються ресурси для розвитку сектору послуг;

— змінюється система цінностей, що впливає на ціну ресурсів, продуктів і послуг. Виробництво товарів стає невід'ємною складовою інших, важливіших для світу політик — екологічних, соціальних, енергоощадних;

— головні функції щодо регулювання процесів глобальної інтеграції переходять до міжнародних організацій.

Перевагою України у процесі інтеграції є можливість неповторення спроб і помилок інших країн. Успіх у конкурентній боротьбі на світовому ринку можна досягти за рахунок структурної перебудови економіки держави. Використання вигод від участі у міжнародному поділі праці дозволяє кожній країні постійно підвищувати свою економічну ефективність і результативність, даючи їй можливість зосереджуватись на тих товарах та послугах, у виробництві яких вона має переваги у конкурентоспроможності у порівнянні з іншими країнами. Збільшення частки країни у світовому експорті спричиняє покращення її економічного стану, якщо зростання експорту продукції галузей з високою продуктивністю супроводжується підвищенням питомої ваги цієї продукції в загальному обсязі виробництва даної країни [1, с. 75]. Але, насамперед, дуже важливим є не сама частка країни у світовому експорті, а те, що саме країна експортує. Перехід на експорт більш складних наукоємних товарів підтримує зростання продуктивності у країні, навіть якщо обсяг її експорту зростає повільно.

Україна володіє значним експортним потенціалом, який зосереджений у видобувних і обробних галузях промисловості, а також в агропромисловому і енергетичному комплексах країни, однак використовується він, на жаль, недостатньо і вкрай неефективно. Про великі потенційні можливості України в сфері експортної діяльності наочно свідчить той факт, що у 2007 р. вона здійснювала зовнішньоторговельні операції з партнерами із 169 країн світу і обсяги зовнішньої торгівлі товарами склали 42 млрд дол.

США.

На основі даних Держкомстату України товарну структуру експорту за січень — жовтень 2007 року наведено у табл. 1.

Головна вада українського експорту — неефективна його структура. На сьогодні головними структурними елементами експорту України є сировина та продукція низького рівня переробки. В сучасних умовах розвитку світового господарства подібна спеціалізація експорту є неоптимальною з трьох причин:

— сировина, на відміну від технологій чи знань, вичерпується і не відновлюється;

— низький рівень переробки зазвичай означає низькі прибутки;

— у конкурентному світі сировину завжди можна замінити аналогічною сировиною з іншої країни, що робить попит на неї високоеластичним і зумовлює значні коливання ціни [2, с. 43].

Основними елементами в структурі українського експорту є продукція металургійної та хімічної промисловості, сукупна частка яких в експорті займає 60 %, світовий попит на яку у майбутньому зростатиме дедалі повільнішими темпами. Варто відзначити, що подібна експортна спеціалізація України складалася ще за радянських часів та головним чином визначається наявністю відповідних природних ресурсів (вугілля, залізна і марганцева руда тощо). До того ж виробництво та експорт цих товарів є значно простішим, ніж виробництво і реалізація на зовнішньому ринку продукції високотехнологічних галузей економіки.

На території України зосереджено понад 30 % світових запасів чорноземів, які у поєднанні із сприятливими кліматичними умовами формують аграрний потенціал держави. У 2007 році питома вага продукції АПК та галузей переробки в експорті становила — 12,3 %. На жаль, частка продукції переробки незначна — 30 %, тобто головним експортним товаром агропромислового сектора є продукція сільського господарства.

Необхідність структурної перебудови економіки і, як наслідок, структури експорту зумовлена конкурентоспроможністю українських товарів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. До сильних сторін українських товарів слід віднести:

— низька вартість ресурсів, насамперед робочої сили;

— близькість великих ринків збуту (ЄС, Росія), як наслідок низькі транспортні витрати.

До слабких сторін української

Таблиця 1. Структура українського експорту

Товарна структура	Питома вага в експорті, %
Недорогоцінні метали та вироби з них	42,8
Мінеральні продукти	9,0
Продукція машинобудування	9,8
Продукція АПК та харчової промисловості	12,3
Продукція хімічної промисловості	8,2
Продукція легкої промисловості	3,1
Деревина, паперова маса та вироби з неї	3,3
Інші товари	11,5

продукції на світових ринках варто віднести:

— низьку якість, невідповідність сучасним потребам споживачів;

— малу частку готової продукції, орієнтацію на товари з низькою доданою вартістю;

— високу енергомісткість виробництва, що ставить вартість продукції у пряму залежність від ціни імпортованих енергоносіїв, в першу чергу це стосується продукції хімічної та металургійної галузей;

— технологічна відсталість і високий рівень зношеності обладнання;

— відсутність у малого та середнього бізнесу досвіду продажу на зовнішніх ринках в умовах підвищеної конкуренції;

— використання державних субсидій, які скоротяться після вступу до СОТ [2, с. 43].

Конкурентоспроможність вітчизняних товарів визначає географічну структуру українського експорту. Географічна диверсифікація експорту товарів з України відображена у таблиці 2.

Нерівномірність темпів зростання українського експорту в різні регіони світу призвели до зміни географічної структури української торгівлі. Частка країн СНД збільшилась у 2007 році на 6,5 % до 36 %. При цьому зростання відбулось виключно за рахунок збільшення експортування вітчизняної продукції у Російську Федерацію, на 4,6 % до 25,8 %. На думку експертів, зміна географічної структури українського експорту вказує на подальше зменшен-

ня участі держави на більшості світових ринках і збільшенні її залежності від Росії. Будь-яка концентрація експорту свідчить про слабкість національної економіки, українська продукція в Російській Федерації користується попитом, оскільки вона недорога і вимоги до якості продукції у споживачів низькі.

В зв'язку з цим цілком закономерно, що подальший розвиток експорту, особливо продукції обробних галузей промисловості з високим ступенем обробки, повинен стати важливим елементом структурної перебудови і технічної модернізації національного господарства країни. В Україні формування основ політики державної підтримки і стимулювання експорту знаходиться на початковому етапі. Існуюча система державної підтримки експорту не має обґрунтованої стратегії. Це обумовлено тим, що більшість елементів законодавчо не оформлені і, відповідно, не можуть стати обґрунтованими орієнтирами для виробників експортної продукції на майбутнє. Більшість заходів державної системи розвитку експорту має адміністративний характер. Найбільш поширеними є застосування квотування і заборона експорту, нульова ставка ПДВ на експортну продукцію, ліцензування експортної продукції, регулювання валютної виручки від реалізації вітчизняних товарів на зовнішніх ринках. Через недостатній розвиток страхової та банківської систем, відсутність спеціальних інститутів підтримки експорту на державному

Таблиця 2. Географія експорту України, січень — жовтень 2007 року

Держави	Питома вага експорту, %
Російська Федерація	25,8
Туреччина	7,4
Італія	5,5
Німеччина	3,4
Польща	3,4
Білорусь	3,2
Казахстан	2,9
Угорщина	2,5
Інші держави	45,9

рівні в Україні практично не діють фінансові інструменти (кредитування і страхування експорту, державні гарантії, податкове регулювання), які виступають найбільш ефективними засобами формування експортного потенціалу, як свідчить досвід інших країн [3, с. 175].

Формування ефективного механізму розвитку і реалізації експортного потенціалу країни потребує рішення ряду превентивних задач, а саме:

— забезпечення функціонування механізмів кредитування і страхування експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів;

— погодження заходів, що приймаються в сфері зовнішньоекономічної діяльності, з цілями і задачами Національної програми, а при потребі проведення експертизи проектів законів та інших нормативних актів, виходячи з їх впливу на розвиток вітчизняного експортного потенціалу;

— широке залучення українських ділових кіл до проведення спільних заходів щодо стимулювання експорту;

— створення системи зовнішньоторговельної інформації і інформаційно-консультативних служб, що включали б їх регіональні і закордонні представництва;

— організація оперативної роботи державних органів щодо активного просування української експортної продукції на зовнішні ринки та захист інтересів вітчизняних експортерів за рубежом.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах рішення проблеми розвитку й особливо ефективною реалізації можливостей експортного потенціалу України залежить не тільки від економічної ситуації в

країні, але і тісно пов'язане зі змінами, що відбуваються в світогосподарському середовищі.

У цьому зв'язку при розробці експортної політики країни необхідно враховувати об'єктивні зміни в геоекономічній і геополітичній ситуації у світі, інтереси окремих країн-партнерів по зовнішньоекономічних зв'язках, міжнародні правові норми і правила торгівлі, конкурентні переваги своєї країни і її провідних підприємств, які активно беруть участь (або здатні брати участь) у світовому торгово-економічному співробітництві. Таким чином, успіх у реалізації експортного потенціалу може бути досягнутий лише при орієнтації галузевих комплексів і підприємств на випуск тих видів конкурентоспроможної продукції, особливо високих технологій і послуг, що зможуть знайти свої "ніші" на зовнішніх ринках. Останнє, по суті, обумовлює необхідність корінного відновлення основних фондів у стислі терміни, стимулювання розвитку наукоємних технологій, превалюючого випуску товарів із високим ступенем обробки.

Література:

1. Зовнішньоекономічна діяльність: Навч. посібник. За ред. д.е.н., проф. І.І. Дахна. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 360 с.

2. Майбутнє економіки України / За ред. Є. Ахтирко. — К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2007. — 54 с.

3. Пирець Н.М. Можливості використання світового досвіду стимулювання експорту в українській практиці

/ Економіка: проблеми теорії та практики. — Дніпропетровськ: Наука і освіта. — 2004. — № 195/1. — С. 173—182.

4. Пирець Н.М. Фактори розвитку експортного потенціалу України / Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. — Донецьк: ДонНУ. — 2004. — С. 166—170.

5. <http://www.oop.com.ua> — Ukraine business & economy. Статистичний сайт.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ІНВЕСТИЦІЇ.

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Через редакцію передплата проводиться з будь-якого місяця!

Передплатний індекс: 23892

Свідоцтво КВ № 12178-1062 ПР від 11. 01. 2007 року

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКИ

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України.
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Ливарська, 5, оф. 408
(044) 537 14 33, 223 26 28
e-mail: dks@kiev.rel.com

ПЕРЕДПЛАТА 2008

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 467-65-28);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"